

Innspill til Kulturmiljølovutvalget - Arkeologisk museum, UiS

Arkeologisk museum har som et av fem universitetsmuseer delegert myndighet i forbindelse med arkeologiske undersøkelser jf. §8. Universitetsmuseenes ansvar for samlingsforvaltning er også omtalt i Universitets- og høyskoleloven, § 1-4, 2). Som utgangspunkt ønsker AM, UIS å påpeke at den eksisterende kulturminneloven i stor grad fungerer godt for ivaretagelse av de fleste arkeologiske kulturminner. Vi oppfatter at loven slik den praktiseres i dag har bidratt til å gjøre Norge ledende i Europa innen arkeologisk forvaltning, formidling og forskning. I arbeidet med ny lov blir det derfor avgjørende å bygge videre på denne praksisen, og forbedre aspekter der hvor det er nødvendig. Vårt innspill er oppsummert punktvis under, og beskrevet i litt mer detalj lenger nede.

Bevaringspunkter

- AM, UIS foreslår å fastholde dagens fredningsgrense, dvs. en videreføring av automatisk fredning for både faste og løse kulturminner eldre enn 1537 (a).
- AM, UIS foreslår å videreføre dagens kunnskapsbaserte arkeologiske forvaltning som tar utgangspunkt i universitetsmuseenes fagmiljø, infrastruktur og formidlingskompetanse (d).
- AM, UIS mener at *forurenser betaler-prinsippet* bør ligge fast (f), men at økt bruk av statlig finansiering i enkelte typer saker bør vurderes (se punkt f under forbedringspunkter).
- AM, UIS mener at det er en logisk sammenheng mellom arkeologiske undersøkelser og samlingsansvaret for det arkeologiske kildetilfanget, og at universitetsmuseenes ansvar for begge området må videreføres (j).

Forbedringspunkter

- AM, UIS mener det er behov for å lovfeste en mer helhetlig forståelse av det landskapsrommet som kulturminnene inngår i (utvidet kulturmiljødefinisjon) (a).
- AM, UIS mener det er behov for en økning i statlig finansiering til sikringstiltak, gjennomforebyggende arbeid, miljøovervåking og mindre undersøkelser i møte med klimatiske utfordringer (f).
- AM, UIS mener at ny kulturmiljølov også bør styrke kunnskapsinnhenting i tilstøtende naturlandskap rundt arkeologiske kulturminner, og bruke disse som kilde til kunnskap om fortidig og nåtidig kultur- og naturmiljø for å styrke naturmangfoldet ytterligere (g).
- AM, UIS mener at et nytt lovforslag i større grad enn i dag må ta hensyn til tradisjons- og handlingsbåren kunnskap som en vesentlig del av vår immaterielle kulturarv (h).
- AM, UIS mener at retten til finnerlønn ved bruk av metalldetektor bør evalueres og endres (i).
- AM, UIS mener at det finnes forbedringer i dagens organisering av forvaltningen (j).
- AM, UIS mener at nåværende praksis rundt innkreving av kostnader knyttet til ulovlighetsoppfølging bør vurderes endret (l).

a. Reglene om vern av kulturmiljø

AM, UIS mener at det er viktig med en videreføring av automatisk freda kulturminner eldre enn 1537. Hvis denne grensen endres vil det få store konsekvenser i hele forvaltningskjeden, noe som vil være ressurskrevende og organisatorisk utfordrende. Grenseoppgangen mellom universitetsmuseer og regionsmuseer vil også måtte evalueres. I enkelte kontekster og sammenhenger vil det være naturlig at man i større grad enn i dag kan benytte seg av fredningsbestemmelsene til materiale fra perioden etter 1537. Dette er særlig aktuelt i middelalderbyer, kirkesteder o.l. Ved utarbeidelsen av ny kulturmiljølov ber vi utvalget vurdere mulighetene for dette. Å frembringe en mer helhetlig forståelse av det natur- og kulturlandskapsrommet enkeltminner inngår mener AM, UIS er viktig og bør styrkes. En begrepsendring fra kulturminne til kulturmiljø indikerer en vektning mot sistnevnte, og det er vi positive til. Samtidig vil vi påpeke viktigheten med å opprettholde muligheten til å fortsatt bruke begrepet enkeltminner, og at enkeltobjekter ikke forsvinner ut med kulturmiljøbegrepet. Vi vil særlig advare mot å nedvurdere viktigheten av å ta vare på arkeologisk massemateriale, spesielt fra eldre perioder hvor kildetilfanget ofte preges av mange enkeltfunn. Denne type kontekster kan ofte være fattige på strukturer og det omliggende natur- og kulturmiljøet slik det fremstår i dag kan vær helt annerledes enn det var ved prehistorisk deponering.

d. Kunnskap, kunnskapsutvikling og formidling

AM, UIS mener en ny kulturmiljølov må bygge videre på det vitenskapelige mandatet som legges til grunn i dagens kulturminnelov, hvor formålsparagrafen slår fast at kunnskapsbasert forvaltning skal være det grunnleggende prinsipp. Moderne arkeologi er i dag bygget rundt en svært kompleks forvaltningskjede hvor observasjoner, prøvetaking, analyser og kunnskapsproduksjon foregår i mange ledd, på ulike nivåer og på tvers av fagfelt. Arkeologiske kilder er ikke-fornybare og svært sårbare og følgelig bør deres særlig strenge vern opprettholdes. For å sikre forsvarlig og bærekraftig vern av arkeologiske kulturminner i dag og i fremtiden mener AM, UIS at det derfor er helt avgjørende å videreføre – og styrke – de kontinuitetsbærende institusjonene som i dag har bygget opp tunge og store fagmiljøer rundt sikring og bevaring av arkeologiske kilder; universitetsmuseene. Gjennom det nåværende lovverket har universitetsmuseene i stor grad enerett til utgravninger og innsamling av arkeologisk kildemateriale, og dette bør videreføres i ny lov.

Ved siden av å gjennomføre arkeologiske undersøkelser og konservere og bevare samlingene, har universitetsmuseene gjennom flere tiår utviklet spisskompetanse på arkeologisk kunnskapsformidling, både på vitenskapelig og på allment nivå. Dette kommer ikke av seg selv, men er resultatet av målrettet og hardt institusjonelt arbeid. For å ivareta, tolke og formidle arkeologisk materiale i fremtiden kreves det betydelig og kontinuerlig investering i spesifikk fagkompetanse, digital samhandling og oppgradering av infrastruktur. Det er AMs oppfatning at dagens generelle oppgavefordeling og desentraliserte forvaltningsstruktur fungerer godt på dette feltet, nettopp fordi utgangspunktet for forvaltningen er den sterke og nære koblingen mellom forvaltning, forskning og formidling.

f. forurenser betaler-prinsippet

AM, UIS mener at *forurenser betaler-prinsippet* må fortsette å være førende i ny lov. Vi vil likevel understreke viktigheten av å videreføre ordningen hvor staten bør dekke hele eller deler av utgiftene ved særlige grunner, eller dersom utgiftene blir urimelig tyngende for tiltakshaver. Især gjelder dette for mindre private tiltak. Dersom man fraviker denne muligheten i en ny lov vil dette kunne påvirke befolkningens holdning til kulturminner og miljø negativt. AM, UIS synes at utvalget bør vurdere om man i større grad enn i dag bør åpne opp statlig kostnadsdekning. Det finnes også ikke-menneskelige faktorer som bidrar til raskere nedbrytning av kulturminner og kulturmiljøer enn tidligere antatt. Erosjon som følge av økte nedbørsmengder, flom og endring av vannveier er særdeles destruktivt for en rekke arkeologiske kulturminner. Det samme kan sies om temperaturvariasjoner og sur nedbør i enkelte regioner. Konsekvensene av dette er at vi i forvaltningen ser en økning i saker der kulturminner har behov for sikringstiltak. En økning i finansiering til sikringstiltak, gjennom forebyggende arbeid, miljøovervåking eller undersøkelse er viktig å tilstrebe dersom kulturminneforvaltningen nasjonalt skal kun holde tritt med den negative klimatiske utviklingen. Til sist vil be utvalget om å vurdere hvorvidt den økonomiske dekningsplikten til etterarbeid og innlemming i samlingene bør økes. Arbeid med økt tilgjengeliggjøring og forskning av arkeologisk materiale blir mer og mer etterspurt – og også i større grad forventet – av en økende del av befolkningen, uten at det per i dag finnes tilstrekkelige økonomiske rammer for dette.

g. Hensynet til naturmangfold

I dagens kulturminnelov §2, andre og tredje ledd, står det at reglene om kulturminner og kulturmiljøer også gjelder botaniske, zoologiske og geologiske forekomster hvor det knytter seg kulturhistorisk verdi. AM, UIS vil understreke viktigheten at ny kulturmiljølov videreføre dette prinsippet, og aller helst styrker det. Dersom man ønsker å kontekstualisere enkeltkulturminner i en større miljø- og landskapsmessig helhet, må nødvendigvis slike landskap og miljøer kartlegges. En ny lov bør kunne gi større rom for kartlegging av forhistoriens naturmiljø og gjerne innehold en erkjennelse om at en slik kunnskapsinnhenting har en egenverdi. Kunnskap om fortidens naturmiljø og klima, og utviklingen over tid, vil kunne sette dagens naturmangfold i et større perspektiv, ved siden av å kaste lys over tidligere menneskers tilpasninger, erverv og livsutfoldelse.

h. Immateriell kulturarv

Det er av stor betydning at lovforslaget i større grad enn i dag tar hensyn til tradisjons- og handlingsbåren kunnskap som en vesentlig del av vår immaterielle kulturarv. Materialkunnskap og materialforståelse er integrert i alle håndverk, og kan ikke skilles fra utøvelse. Samtidig mener AM, UIS at man *ikke* være i stand til å gjøre kvalitativt gode observasjoner, analyser eller restaureringstiltak, uten også å integrere vitenskapelig kompetanse og følge kunnskapsbaserte og systematiske protokoller for argumentasjon, dokumentasjon og

gjennomføring. Følgelig er det behov for å heve både status og kvalitet på fagområdet *immaterielle kulturarv* og dette bør synliggjøres ved ny lov.

i. Finnerlønn og private søk etter kulturminner

Finnerlønn var opprinnelig ment som en påskjønnelse for innlevering av kulturhistorisk viktige gjenstander primært funnet ved en tilfeldighet. Antall saker og finnerlønnsubetalinger har historisk sett vært på et relativt lavt nivå. Dette har endret seg vesentlig de seneste ti årene etter at personer på privat basis nå bruker metalldetektor for å finne gjenstander av metall. Utviklingen har ført til at et stort antall personer driver en omfattende letevirksomhet. Mange av disse har høy kompetanse og benytter seg av spesialtilpassede redskap og metoder. Det leveres årlig inn over 1000 funn på nasjonal basis og antall finnerlønnssaker har følgelig steget voldsomt. Svært mye tid går med til saksbehandling av innleverte metalldetektorfunn og dermed finnerlønnssaker. Denne omfattende tidsbruken fremstår som svært uforholdsmessig. AM, UIS mener at man i dag har beveget seg bort fra finnerlønnordningens opprinnelige intensjon, noe som bør være grunnlag for vurdering av dagens praksis. AM, UIS mener at utvalget bør tenke gjennom hvilke kriterier man skal legge til grunn for finnerlønn, spesielt med sikte på å redusere antallet saker. Man kan også vurdere om retten til finnerlønn ved bruk av metalldetektor bør bortfalle helt. Myntenes særstilling der alle myntfunn i dag innstilles til finnerlønn bør også vurderes, med sikte på å behandle dem på lik linje med andre funn.

j. Kulturmiljøforvaltningen - organisering og myndighet

AM, UIS vil påpeke at for å opprettholde en enhetlig og gjennomgående så lik som mulig forvaltningspraksis nasjonalt, er det viktig at myndigheten ihht. kulturminneloven blir lagt til det høyeste regionale forvaltningsnivå. Utvalget skriver at oppgaver overført fra Riksantikvaren til bl.a. fylkeskommunene ifbm. Regionreformen fra 1. januar 2020 bør ligge fast. AM, UIS ønsker likevel å påpeke at det er fare for at regional kulturminneforvaltning ved denne type myndighetsoverføringen kan få en politisk slagside som i noen tilfeller går imot de nasjonale retningslinjene og dermed hindrer enhetlig forvaltningspraksis. Myndighetsoverføring til Statsforvalteren fremstår som et alternativ som i større grad kan sikre likebehandling og vern av arkeologiske kulturminner. AM, UIS har under punkt d. understreket viktigheten av å opprettholde den nære koblingen mellom vern, forskning, formidling og forvaltning som man har ved universitetsmuseene. Vi ønsker under dette punktet om organisering å gjenta viktigheten av å opprettholde dagens ordning. Samtidig ser vi noen forbedringspotensial, spesielt mht. organisering og ansvarsfordeling av forvaltningen av middelalderbyene og våre maritime kulturminner. AM, UIS mener det finnes faglige, økonomiske og organisatoriske argumenter for at alle arkeologiske forvaltningsundersøkelser og samlingsansvar bør samles ved universitetsmuseene, og oppfordrer utvalget til å utrede dette nærmere.

l. Ulovlighetsoppfølging, sanksjoner m.m.

I henhold til dagens «Lov om kulturminner» §8, tredje ledd kan departementet kreve et inngrep/tiltak i automatisk freda kulturminner fjernet eller rettet innen en nærmere fastsatt frist. Dagens praksis innebærer at utførende instans i et eventuelt rettevedtak selv er ansvarlig for innkreving av kostnader knyttet til dette av forurenser. AM, UIS mener at de økonomiske kostnadene t i slike tilfeller er best ivarettatt ved at den fastsettes og innkreves av en tredjepart. Eks. Riksantikvaren eller Departement.

Avsluttende kommentar

Vi har måttet prioritere i vårt innspill på bakgrunn av begrensning i innspillets omfang. Vi stiller oss gjerne til disposisjon dersom utvalget vil ha en utvidet tilbakemelding innenfor ett eller flere underpunkter. Vi vil også fremheve viktigheten av at man i denne prosessen opprettholder innspillsrunder fra de institusjonene som sitter med erfaring og kunnskap innen kulturminneforvaltning.

Med vennlig hilsen

Krister Scheie Eilertsen
Avdelingsleder Fornminnevern

Ole Madsen
Direktør

Magnus Mathiesen Haaland
Avdelingsleder Samlinger